

ISSN 0027-8084
UDK 808.61/.62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

XXXVII/1–4

БЕОГРАД
2006

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXXVII

Св. 1–4 (2006)

САДРЖАЈ

Ч л а н ц и

Поводом једног питања постављеног 1936. године у <i>Нашем језику</i> (МИЛКА ИВИЋ)	1
Необразложени изузетак „млазњак“ (МИЛАН ШИПКА)	5
Глаголи говорења у функцији метајезичких модификатора (СТАНА РИСТИЋ)	15
О судбини „пределних речи“ — Размишљања о једном Стеријином лексикографском прилогу (ВАСА ПАВКОВИЋ)	25
Перифрастични предикат у новинским насловима (ИВАНА КОЊИК)	33
Неколико напомена о тзв. посесивном перфекту у српском језику (МОТОКИ НОМАЋИ)	43
Суфикси за грађење ктетика (од ојконима у Војводини) (МАРИЈАН ЈЕЛИЋ)	53

П р и к а з и

Српски језик у нормативном огледалу (МАРИНА НИКОЛИЋ)	66
Ристо Милићевић, Херцеговачка презимена (АСИМ ПЕЦО)	73
Милан Шипка, Језик и политика (ПРЕДРАГ ПИПЕР)	77
Стана Ристић, Раслојеност лексике српског језика и лексичка норма (НЕНАД ИВАНОВИЋ)	81
Марта Бјелетић, Исковрнути глаголи (МАРИНА СПАСОЈЕВИЋ)	89
Уз један важан славистички јубилеј у Србији, <i>Славистика</i> , Књига X (СОФИЈА МИЛОРАДОВИЋ)	93
Семантичко-деривациони речник, Свеска 2: Човек — унутрашњи органи и ткива психофизиолошка стања и радње, психофизичке особине, сродство (ИВАНА КОЊИК)	98
Јелица Стојановић, Драга Бојовић, <i>Српски језик између истине и обмане</i> , (Социо)лингвистичка анализа стања у Црној Гори (СТАНА РИСТИЋ)	103

МИЛАН ШИПКА
(Сарајево)

НЕОБРАЗЛОЖЕНИ ИЗУЗЕТАК „МЛАЗЊАК“

Полазећи од чињенице да је *Правопис српскога језика* (1993) дозволио писање речи *млазњак* с неизједначеном скупинам *зњ*, при чему за такво нормативно решење није дато никакво образложење, аутор овога рада детаљно анализира то одступање од једначња сугласничких скупина по месту творбе, објашњава језичке факторе који га узрокују и на крају даје предлог за проширивање правописних и граматичких правила којима би се нормирао такав начин изговора и писања не само именице *млазњак* него и двадесетак других лексема...

Кључне речи: стандардни српски језик, одступања, дублсти.

1. У *Правопису српскога језика* Матице српске (1993), у његовом речничком делу, на стр. 416 ијекавскога издања, пише овако: „**млаз; млазњак** и (рјеђе) **млажњак**“. Та информација одговара потпуно стању у говорној пракси (и усменој и писменој). Иван Клајн, у *Речнику језичких недоумица* (Клајн 2000: 163), то недвосмислено потврђује. Он каже: „**млажњак** је фонетски правилнији облик (уп. *џазити* — *џажња*, *возити* — *надвожњак*, *кукуруз* — *кукуружњак*), али је у пракси знатно чешћи *млазњак*“. Стање у пракси и нова норма, међутим, у супротности су с одредбама ранијег *Правописа српскохрватскога/хрватског језика књижевног језика* Матице (1960), који је на српском говорном простору био у употреби до 1993. године, па и нормама актуелних правописа остала два новоштокавска језичка стандарда — хрватског и бошњачког.

1.1. Према *Правопису* (1960) било је правилно само *млажњак* (с изједначеном скупинам *жњ*). Тако стоји у речничком делу оба издања тога нормативног приручника — ћириличном (Правопис 1960: 428) и латиничном (Правопис 1960: 443), с објашњењем у загради да је *млажњак* „авион на млазни погон“.

1.2. У *Hrvatskom pravopisu* тројице аутора (Бабић–Финка–Могуш 1996: 273), такође у речничком делу, стоји само *mлаžњак*, како је било и у *Pravopisnom priručniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* Владимира Анића и Јосипа Силића (Анић–Силић 1986: 401), који је на хрватској страни претходно *Hrvatskom pravopisu*. Од таквог начина писања не одступа ни *Pravopis bosanskoga jezika* Сенахида Халиловића (Halilović 1996: 333), где је, поред *млазни* и *млазница* дато *млажњак* (а не *млазњак*).

1.3. У *Правопису српскога језика* (1993), како смо видели, допуштају се као стандардна оба начина писања, с напоменом да се *млазњак* јавља ређе. Милорад Дешић (1995), међутим, у своме приручнику за школе *Правопис српског језика* на стр. 62, у т. 73а *Правила*, и на стр. 170, у *Речнику*, иде и корак даље, па прописује само *млазњак* (с неизједначеном скупином *зњ*). Исто је и у трећем, допуњеном издању (Дешић 1998). Има ту још једна разлика. *Правопис* Матице српске (1993) у првом своме делу (*Правила и њихови основи*) не наводи тај изузетак, нити га образлаже, мада је то требало да учини у поглављу о једначењима сугласника, док Дешић (1995 и 1998), у већ поменутој тачки 73а, у којој се наводе одступања од једначења сугласника по месту артикулације, каже:

„Сугласници *с* и *з* не мењају се у *ш* и *ж* пред предњонешчаним *љ* и *њ*, али само у два, потпуно различита случаја.

а) У сложеним речима сугласници *с* и *з* с краја префикса остају неизмењени пред сугласницима *љ* и *њ* који се налазе на почетку главног дела: *слубиџи се*, *слубиџиџи се*, *разљубиџи се*, *изљубиџи*, *разњихаџи*.

У овим речима нема једначења у књижевном језику (*шљубиџи се*, *ражљубиџи се* и сл.) зато што се још осећа граница између првог и другог дела сложенице.

Наведеним примерима може се додати изведена именица *млазњак*, у којој *зњ* не даје *жњ*.

б) Сугласници *с* и *з* не прелазе у *ш* и *ж* испред *љ* и *њ* који у ијекавском изговору стоје место екавског *л* и *н*: *слѣйило*, *слѣдећи*, *слѣжан*; *озљѣда*, *разњѣжџиџи*, *изњѣдриџи* (екавски: *слѣйило*, *слѣдећи*, *слѣжан*; *озлѣда*, *разнежџиџи*, *изнедриџи*)“.

(Навод према Дешић 1998: 60)

2. Прво што се овде може приметити јесте да је *млазњак* прибројан сложеницама у којима се, због „семантичке паузе“, тј на граници префиксалног и коренског морфема, одступа од једначења по месту творбе, мада с том категоријом речи творбено нема никакве везе, јер је то изведеница, како констатује и сам аутор. Друго, уз тај изузетак не даје се никакво објашњење, док је за сложенице (чији други део почиње са *љ* и *њ*) речено да се ту одступа од једначења „зато што се још осећа граница између првог и другог дела сложенице“. То се објашњење ни у ком случају не може односити на *млазњак*, јер, како је већ речено, није сложеница, па се тај случај с правом може сматрати необразложеним.

Оно прво (навођење изузетка *млазњак* заједно са сложеницама, којима творбено не припада) није тешко исправити. Уз два већ позната изузетка, који се налазе, и то с бољим и тачнијим избором примера, у сваком нашем правописном приручнику и свакој озбиљнијој граматици (в. нпр. Стевановић 1964: 105–106 или Станојчић–Поповић 1995: 45), може се навести и трећи, с, рецимо, оваквом формулацијом: „С неизједначеном скупином *зњ* изговара се и *пише* и именица *млазњак*“.

Теже је, међутим, објаснити зашто се, на супрот бројним примерима који одговарају датом правилу, баш у том случају одступа од једначења сугласника по месту творбе. Потражићемо разлоге.

2.1. У Николићевом *Обрајном речнику српскога језика* (Николић 2000: 889–890) дате су ове именице с наставком *-њак* испред кога је з измењено у *ж*: *млажњак* (: *млаз*), *подежњак* (: *подезаји*), *повежњак* (: *повезаји*), *шријезњак* и *пошријезњак* (: *шријеца*), *сежњак* (: *сезаји*), *двопошежњак* (: *два + пошез*, шаховски проблем у два потеза), *надвожњак* (: *над + возији*), *подовожњак* (: *поод + возији*), *огрожњак* (: *огрозд*), *гужњак* и *загужњак* (: *гуз*), *кукуружњак* (: *кукуруз*). Након тога следе три именице истога творбеног типа, али с неизједначеном скупином *зњ*: *млазњак* (: *млаз*), *безвезњак* (: *без везе*) и *перверзњак* (: *перверзија*). Двојак начин писања (*млажњак* и *млазњак*), који Николић (2000) региструје у свом *Обрајном речнику*, унесећи две посебне одреднице, резултат је, сигурно, прихватања нормс *Правоиуса српскога језика* (1993). Остале две именице (*безвезњак* и *перверзњак*) нису дате и у облику с изједначеном скупином *жњ* (*безвезњак*, *первержњак*). У Николића (2000) их нема, али се у пракси јављају и друге именице па *-њак* с неизједначеном скупином *зњ*. Тако Драгослав Андрић у *Двосмерном речнику српског жаргона* (Андрић 1976: 11) уз *безвезњак* додаје и „*безвезњаковић* — онај ко је (в.) *безвезан*“. У шаховском жаргону постоји израз *брзопошезњак* — шахиста који игра брзопотезни шах, као у примеру: „Он је добар брзопотезњак“. Ово је, како видимо, супротно сличном шаховском изразу *двопошезњак*, где је извршено једначење по месту творбе.

2.2. Слично је и с променом *с > ш* испред наставка *-њак*. И ту Николић (2000: 893) белжи бројне именице с изједначеном скупином *шњ*: *пашњак* (: *пашји*), *припашњак* и *попашњак* (: *паш < поас*), *небешњак* (: *небеса*), *дешњак* (: *десни*), *лешњак/љешњак* (: *леска/лијеска*), *мешњак* (: *месо*), *тешњак* (: *тешаји* и *тешан*), *чешњак* (: *чесно*), *незавишњак* (: *независан*), *лишњак* (: *лиси*), *Бошњак* и *бошњак* (: *Босна*), *лејшошњак* (: *лејшос*) итд., све до *кујшошњак* (: *кујшос*). У истом извору, међутим, забележене су (Николић 2000: 891) и три именице с неизједначеном скупином *сњ*. То су: *мријесњак* (: *мријесји*), *мресњак* (: *мресји*) и *шрусњак* (: *шрус*), које се такође не наводе у облику с изједначеном скупином *шњ* (*мријешњак*, *мрешњак* и *шрушњак*). Овде се може додати још и *Рисњак* и *рисњачки*, како је забележено у ранијем *Правоиусу* (1960: 672), па и *илесњак* (: *илес*), што је карактеристичан жаргонизам у западном делу нашег говорног простора. У говорној пракси, вероватно, има још таквих случајева.

2.3. Ако се изведеницама с наставком *-њак* у којима није извршено једначење *с > ш* и *з > ж* приброје и оне с другим творбеним морфемама које почињу сугласником *њ*, а у којима такође није извршена асимилација по месту творбе (или образовања), као што су: *сузњача* (: *суза*), *гласњача* (: *глас*), *месњача* (: *месо*), *носњача* (: *нос*), *шрусњача* (: *шрус*) и сл., како стоји у Николићевом *Обрајном речнику* (2000: 265–266), или *усњаче*, како је, уз *усначе* и *уснајице*, забележе-

но у *Školskom rječniku terminoloških višestrukosti* (1979: 192) као један од наших ботаничких термина за биљну породицу *Labiatae*, онда испада да *млазњак* није усамљен изузетак. Ту је бар (по *Правопису* 1993) допуштен и облик с асимилираном скупином *жњ* (*млажњак*), док код других наведених изузетака таквих двојности нема, изумимајући покрајинску реч *меињача*, која се у РМС (1969: 262), уз напомену да је преузета из Вуковог *Српског рјечника* (Вук 1852), упућује на облик с неизједначеном скупином *сњ*: *месњача*, што би могло да значи да је управо тај облик, који, поред Вуковог *меињача* бележи још пре више од стотину година и Broz–Iveković (1901: 674) — стандардан.

2.4. Од поменутих седамнаест примера одступања од једначња сугласника по месту творбе: *млазњак*, *безвезњак* (и *безвезњаковић*) *перверзњак*, *брзоишезњак*, потом *мријесњак*, *мресњак*, *џрусњак*, *Рисњак*, *рисњачки*, *илесњак*, па онда *сузњача*, *гласњача*, *месњача*, *носњача*, *џрусњача*, *усњача*, а сасвим је сигурно да их има још, *Правопис српскога језика* (1993) у речничком делу бележи само један: *млазњак*, поред (с ознаком: ређе) *млажњак*, а *Правопис српскохрватскога/хрватског српскога језика* (1960), такође у речничком делу, још пет: *Рисњак* и *рисњачки* (672), *сузњача* (724), *месњача* (421) и *носњача* (487). Ниједан од та два норматива, међутим, не даје објашњење зашто се управо у тим речима одступа од правила о једначењу сугласника по месту творбе. Остаје, дакле, отворено питање шта је томе стварни разлог.

3. Прво што овде треба имати на уму јесте чињеница да се у овом случају не ради о чисто правописном изузетку, тј. о начину писања који одступа од изговора (пишемо нпр. *једанџућ*, а изговарамо *једанџућ*), него о фонетском одступању, које правописна норма само прати. У нас се, наиме, често и изговара и пише управо *млазњак* (с неизједначеном скупином *зњ* ту реч бележи и Јован Тирилов у *Речнику нових речи* (Ćirilov 1982: 133)), а *безвезњак*, *безвезњаковић*, *перверзњак*, *мресњак*, *џрусњак*, *Рисњак*, *рисњачки*, *сузњача*, *гласњача*, *носњача*, *џрусњача*, *усњача* и сл., како показују прегледани извори (Николић 2000, Андрић 1976, РМС, РСАНУ и др.), пишу се само на тај начин. Једино још поред *месњача* постоји и застарели (Вуков) облик: *меињача*.

3.1. Томе, сигурно, не може бити разлог у артикулацији, јер говорни апарат, ради лакшег изговора, нормално тежи изједначавању неједнаких сугласничких скупова (у овом случају по месту творбе). Остаје нам, дакле, претпоставка да су ту посредни функционално-семантички, односно психолонки разлози. Зна се, наиме, да је основна функција говора (а тиме и језика) преношење порука, које треба да буду јасне. Стога, у случајевима кад запрети опасност да, због извршених гласовних промена, настану неспоразуми (најчешће у виду комонимског сраза), чиме се може угрозити смисао поруке, сам „језички механизам“ диктира одступање од таквих промена. У нашем се случају, као најјаснији пример који то илуструје, може узети ботанички термин *усњаче*. Уколико би се ту извршило једначење, добили бисмо — *уињаче*, што би онда упућивало више на закључак да се ради о пече-

му што је у вези са *уш* или *уши*, а не са *усна*, како стварно јесте, а на шта јасно асоцира облик с неизједначеном скупином *сњ*: *усњаче*, који је семантички потпуно транспарентан. Биолози су, међутим, нашли и друго решење да избегну недоумице: усвојили су термине *уснаџице* и *усначе*, који недвосмислено показују од чега су изведени, као, уосталом, и стручни термин *Labiatae* (од лат. *labium* усна). Из истога разлога: да се гласовном променом не би стварале аломорфе које замагљују везу са основном речи од које је настала изведеница, а у исто време отклонила могућност неспоразума, задржавају неизједначене скупине *зњ* и *сњ* и именице *сузњача* (од *суза*) и *носњача* (од *нос*), јер би облици тих истих речи с изједначеним скупинама *жњ* и *шњ* могли упућивати на нешто друго: *сужњача* — на сужење, *ношњача* — на ношњу или ношење и сл. Из истог разлога неасимилирана скупина *сњ* држи се и у речи *месњача* (од *месо*). Вуково *мешњача*, наиме, могло би упућивати на закључак да је та реч у вези с *мешењем* или са *мехом* и сл., а тако стварно није. Њено је право значење: „кобасица од меса“. У осталим наведеним примерима одступања од једначења по месту творбе такве су замене и неспоразуми искључени, али и ту се осећа снажна тежња да се задржи гласовна структура основне речи од које су настале те изведенице да би било сасвим јасно о чему се ради. Отуда онда *млазњак* (од *млаз*), *безвезњак* и *безвезњаковић* (од *веза*), *йерверзњак* (од *йерверзија*), *мријесњак/мресњак* (од *мријесит/мресит*), *Рисњак* и *рисњачки* (од *рис*), *йлесњак* (од *йлес*), *йрусњак* и *йрусњача* (од *йрус*) и *гласњача* (од *глас*). Овде би се могао додати и *месњак* (црни принт, антракс, злић), који је у РСАНУ (1984: 499) забележен у облику *мешњак*, али с упутом (ради поређења) на *месник*, где је видљиво да су оба та облика изведена од *месо*.

3.2. Ако, дакле, узмемо у обзир наведене функционално-семантичке разлоге одступања од једначења по месту творбе, онда морамо признати да је то потребно на неки начин утврдити ортоепско-ортографском нормом. Питање је само до које мере и у којим случајевима треба допустити та одступања, посебно с обзиром на чињеницу да фактички имамо две скупине таквих речи: 1) оне код којих су стварно могући неспоразуми: *усњача*, *сузњача*, *носњача* и *месњача*, па и *месњак*, јер би облици с изједначеним скупинама: *ушњача*, *сужњача*, *ношњача*, *мешњача*, *мешњак* — могли упућивати на друге основе, и 2) оне код којих се само тежи очувању гласовне структуре основне речи ради веће јасноће: *млазњак*, *безвезњак* и *безвезњаковић*, *брзоййезњак*, *мријесњак* и *мресњак*, *Рисњак* и *рисњачки*, *йлесњак*, *йрусњак* и *йрусњача* и сл., па су стога у том облику и проширене у пракси. На то питање није лако одговорити, јер су могућа различита нормативна решења.

3.2.1. Једно од тих решења могло би бити потпуно игнорисање семантичких разлога наведених одступања од једначења по месту творбе у усменом и писменом говору образованих људи, тј. стања у (стандарднојезичкој) пракси, које се, како показују изнесени подаци, одсликава и у речницима, а делимично и правописним приручницима. У том случају требало би говорити и писати доследно: *млажњак*, *безвезњак*, *безвезњаковић*, *йервержњак*, *брзоййежњак*, *мрешњак*,

мријешњак, *џрушњак*, *Ришњак*, *ришњачки*, *џлешњак*, *сужњача*, *гласњача*, *мешњача*, *ношњача*, *џрушњача*, *ушњача* и сл. Из већ изнесених разлога такво решење није прихватљиво, а тешко би га примила и сама пракса. Смисао стандарднојезичке норме, наиме, није у томе да језику намеће круга, правилностијска решења, него да прати пулсирање језичке праксе, уочава различите појаве, тумачи их и уклапа у систем јасних и образложених правила. При томе ваља знати да ниједно правило није апсолутно. Још у античко време, наиме, била је позната максима: *Nulla regula sine exceptione*, што значи да нема правила без изузетка. Тако је свугде, па и у језику.

3.2.2. Супротно од овога било би нормативно решење које, полазећи од цитиране максиме, уважава психолошке, односно функционално-семантичке разлоге одступања од једначења по месту творбе у свим наведеним речима и прихвата њихов изговор и писање с неизједначеним скупинама *зњ* и *сњ*. Тако бисмо, онда, говорили и писали: *млазњак*, *безвезњак*, *безвезњакковић*, *џерверзњак*, *брзойџезњак* (а према овоме и *двойџезњак*), *мресњак*, *мријесњак*, *џрусњак*, *Рисњак*, *рисњачки*, *џлесњак*, *сузњача*, *гласњача*, *месњача*, *носњача*, *џрусњача*, *усњача*, па и већ поменути *месњак*. У том случају, уз већ прихваћена два изузетка од једначења по месту творбе, требало би у правописне приручнике, па и граматике, унети и трећи изузетак, који би, уз одговарајуће образложење, обухватио све овде наведене, а, можда, и још неке примере.

3.2.3. Могуће је и селективно решење, и то на два начина: а) да се у првој скупини речи, где су могући неспоразуми због повезивања с другим основама, односно због избегавања амбивитета, нормира узимање од једначења по месту творбе, као у речима: *сузњача*, *гласњача*, *месњача*, *носњача*, *ушњача* и сл., а у другој, где је разлог одступања само већа јасноћа, проведе доследно једначење, тако да бисмо имали: *млазњак*, *безвезњак*, *безвезњакковић*, *џерверзњак*, *брзойџезњак* (према *двойџезњак*) итд. и б) да се пође од оверености начина изговора и писања појединих случајева у пракси и пропише на једној страни двојак (дублетан) начин изговора и писања, нпр.: *млазњак* и *млазњак*, *брзойџезњак* и *брзойџезњак*, *двойџезњак* и *двойџезњак*, а на другој само с неизједначеним скупинама *зњ*, *сњ*: *безвезњак*, *безвезњакковић*, *џерверзњак*, *мресњак*, *мријесњак*, *џрусњак*, *Рисњак*, *рисњачки* итд., укључујући ту, наравно, и примере из прве групе: *сузњача*, *гласњача*, *носњача*, *ушњача* итд.

3.2.3.1. Првом селективном решењу могло би се приговарати да не води довољно рачуна о устаљености појединих облика у пракси. У говору су, а, како смо видели, и у нормативима, и то баш у речничком делу *Правоица* (1960), *Рисњак* и *рисњачки* одавно усвојени и устаљени, па би се свака промена норме у том смислу доживљавала као насиље и нормативни формализам. *Ришњак* и *ришњачки* једноставно не би могли проћи, па би писмени људи и даље говорили и писали *Рисњак* и *рисњачки*, кршећи тако насилно успостављено правило.

3.2.3.2. Друго селективно решење је боље, јер следи праксу, па би се могло узети као општа оријентација у утврђивању норме, иако би и ту било проблема око оцене стварнога стања у пракси. Питање је, наиме, да ли у говорној пракси претеже *двойошезњак* (= *двойошез*): „шаховски проблем са матом у другом потезу“, како је забележено у РСАНУ, или *двойошезњак*, с неизједначеном скупином *зњ*.

4. Определујући се за једно од ових решења, нормативисти ће се, заправо, одређивати према стварној појави у пракси (у усменом и писаном говору), чије смо узроке овде покушали да откријемо и објаснимо. Та појава објективно постоји, иако досад није посебно проучавана и експлицитно нормирана у виду одређеног правила, односно изузетка. Под претпоставком да међу нашим нормативистима (бар у србистици) нема оних који би заступали крута и праволинијска решења, тј. који би се залагали за потпуно игнорисање стања у пракси, а потом и узрока који појаву о којој је овде реч условљавају, након свега што је досад речено, могу се извести следећи закључци:

4.1. Решење назначено у т. 3.2.1. није прихватљиво јер не уважава стање у говорној пракси, нити узима у обзир разлоге који доводе до таквога стања, тј. до одступања од једначења сугласника по месту творбе у речима као што су: *сузњача*, *гласњача*, *месњача*, *носњача*, *усњача*, па и *безвезњак*, *йерверзњак*, *брзойшезњак*, *Рисњак* итд., укључујући и *млазњак*.

4.2. Полазећи управо од стања у говорној пракси (усменој и писменој), које се, како је већ речено, одсликава и у речницима књижевног и народног језика, а делимично и у правописним приручницима, потребно је изговор и писање тих (и других сличних) речи нормирати, и то тако што ће се, уз одговарајуће образложење, проширити број изузетака од једначења сугласника по месту творбе .

4.3. То би се у граматицама и правописним приручницима могло формулисати, на пример, овако:

„Од приказане алтернације $z > ж$ и $c > ш$ испред палаталних сугласника у стандардном се језику одступа, и у изговору и у писању, у три посебна случаја:

1) у сложеницама чији се први део завршава денталним спирантима z и c , а други почиње палаталним сонантима $љ$ и $њ$, као у примерима: *изљубиџи*, *разљубиџи*, *сљубиџи*, *сљубиџиџи*, *изњубиџи*, *изњубиџиџи* и сл. — због тога што их дели тзв. семантичка пауза, која spreчава промену;

2) у изведеницама, када се z и c нађу испред $љ$ или $њ$ који су настали јотовањем с кратким јатом (у ијекавском изговору), а место којих у екавском стоје $л$ и $н$, као у примерима: *озљеда*, *џозљеда*, *сљеме*, *сљедећи*, *џосљедњи*, *џосљедица*, *бјеснеџи*, *сњежан*, *Сњежана* (према екавском: *озледа*, *џозледа*, *слеме*, *следећи*, *џоследњи*, *џоследица*, *беснеџи*, *снежан*, *Снежана*) и сл.;

3) у изведеним речима као што су: а) *сузњача* (‘кост на лицу у пределу ока, сузна кост’), *месњача* (месна кобасица), *носњача* (носна кост), *усњача* (биљка из породице *Labiatae*, уснатица) и сл. — због избегавања могућих неспоразума који би настали ако би се те речи изговарале и писале с изједначеним скупинама *жњ*, *шњ* (*сузњача* би упућивала више на *сузјечење* или *сујжањ*; *мешњача* на *мешење* или *мешање*; *ношњача* на *ношење*; *ушњача* на *уш* или *ушни*) и б) *млазњак* (млазни авион), *безвезњак* (који је ‘без везе’, жарг.), *йерверзњак* (перверзан човек), *брзойијезњак* (брзопотезни шах и шахиста који игра такав шах), *двойијезњак* (шаховски проблем с матом у два потеза), *мресњак/мријесњак* (мрестилиште и риба која се мрести), *Рисњак*, (планина у Хрватској), *џрусњак*, *џрусњача* (обично у множини: *џрусњаче* — спорозос, ‘праживотиње које се размножавају спорама’), *гласњача* (‘део инструмента на коме су затегнуте жице’) и сл. — због проширености у пракси, што је, опет, резултат тежње за очувањем гласовне структуре основних речи, чиме се постиже семантичка транспарентност, односно већа јасноћа.

У свим овим случајевима у стандардном су језику правилни само облици с неизједначеним скупинама *зњ*, *зљ*, *сњ*, *слј*, изузев именице *млазњак*, која се, по стеченим навикама диктираним и ранијом нормом, може изговарати и писати и у облику *млажњак* (с изједначеном скупином *жњ*).“

Могућ је, наравно, и друкчији нормативни приступ изговору и писању наведених речи (нпр. селективни), па и друкчија стилизација самих правила, али у сваком случају, она треба да регулишу све овде дате, па и друге, сличне примере одступања од једначења по месту творбе, и то с образложењем зашто до тога одступања долази, и зашто у другим случајевима одступања нема — како се у нашим нормативним приручницима (граматикама и правописима) више не би појављивали необразложени изузеци, попут именице *млазњак* у актуелном *Правопису српског језика* (1993).

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Андрић 1976:** Драгослав Андрић, *Двосмерни речник српског жаргона и жаргону сродних речи и израза*, Београд: БИГЗ.
- Анић–Силић 1986:** Vladimir Anić — Josip Silić, *Pravopisni priručnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb: Sveučilišna naklada „Liber“ — Školska knjiga.
- Babić–Finka–Moguš 1996:** Stjepan Babić — Božidar Finka — Milan Moguš, *Hrvatski pravopis*, 4. izdanje, Zagreb: Školska knjiga.
- Broz–Iveković 1901:** *Rječnik hrvatskoga jezika*, skupili i obradili Dr. F. Iveković i Dr. Ivan Broz, svezak I. (A–O), Zagreb.
- Вук 1852:** Српски рјечник истумачен Њемачкијем и Латинскијем ријечима. Сакупио га и на свијет издао Вук Стеф. Караџић, Беч.
- Дешић 1995:** Др Милорад Дешић, *Правопис српског језика, Приручник за школе*, Земун — Никшић — Београд: Нијанса — Униркс — ПС Грмсч — Привредни преглед.
- Дешић 1998:** Милорад Дешић, *Првопис српског језика, Приручник за школе*, треће, допуњено издање, Земун: Нијанса.
- Клајн 2000:** Иван Клајн, *Речник језичких недоумица*, 1. ћирилично изд. (5. школско изд.), Београд: Српска школска књига.

- Николић 2000:** Мирослав Николић, *Обраћни речник српскога језика*, Нови Сад — Београд: Матица српска — Институт за српски језик САНУ — Палчић.
- Правопис 1960:** *Правопис српскохрватскога књижевног језика са правописним речником*. Израдила Правописна комисија, Нови Сад — Загреб: Матица српска — Матица хрватска.
- Pravopis 1960:** *Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika s pravopisnim rječnikom*. Izdala Pravopisna komisija, Zagreb — Novi Sad, Matica hrvatska — Matica srpska.
- Правопис 1993:** *Правопис српскога језика* (ијекавско издање). Приредили Митар Пешић, Јован Ђерковић, Мато Пижурица, Нови Сад: Матица српска.
- РМС 1969:** *Речник српскохрватскога књижевног језика*, књига трећа, Нови Сад — Загреб: Матица српска — Матица хрватска.
- РСАНУ 1984:** *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, књига XII, Београд: Српска академија наука и уметности — Институт за српскохрватски језик.
- Станојчић—Поповић 1995:** Живојин Станојчић — Љубомир Поповић, *Грамајика српскога језика, уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Стевановић 1964:** М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (Грамајички системи и књижевнојезичка норма), Увод, Фонетика, Морфологија*, Београд: Научно дело.
- Ćirilov 1982:** Jovan Ćirilov, *Rečnik novih reči*, Beograd: Narodna knjiga.
- Halilović 1996:** Senahid Halilović, *Pravopis bosanskog jezika*, Sarajevo: KDB Preporod.
- Školski rječnik 1979:** *Školski rječnik terminoloških višestrukosti*, svесka 8, *Biologija*, Sarajevo.

S u m m a r y

Milan Šipka

UNELABORATED EXCEPTION “MLAZNJAK”

In contrast to the orthographic conventions hitherto, Serbian Language Orthography Manual (1993) sanctions, without any elaboration, spelling of the noun *mlaznjak* 'jet airplane' (with the sequence *znj*). The author presents an elaborate analysis of the reasons for this exception from this assimilation. The author states that there are several similar cases, such as *bezveznjak* 'goofy', *perverznejak* 'pervert', *Risnjak* 'a mountain in Croatia', *suznjača* 'tear bone', *glasnjača* 'resonator of a string instrument', *nosnjača* 'nasal bone', etc. and advances a proposal of their norming.